

Mijatova ima potencijal da bude prihvaćena i u široj javnosti. Premda sama tema i njen sadržaj obiluju rečima i izrazima koji dolaze iz japanskog jezika, autor se potrudio da svaki od njih na jasan i razumljiv način objasni i približi čitaocima. U sličnom maniru, i naracija samog teksta vrlo je pitka i neretko koketira sa publicistikom ili beletristikom. Uglavnom oslobođena „teških“ naučnih pojmova, ova knjiga može lako dopreti i do nestručne publike i uspešno preneti i složenije teme. Tako, na primer, autor vrlo vešto otvara pitanja političkih i društvenih preduslova razvoja srpskog i jugoslovenskog sporta, emancipacije, odnosa ideologije i pojedinca, kao i uzajamnog uticaja (diplomatske) politike i potrebe za samostalnim razvojem. Na ovaj način, kroz egzotičnu priču o usvajanju veština sa Dalekog istoka, čitalac se zapravo upoznaje sa mnogo širim i kompleksnijim temama – od istorije do religije i filozofije.

Prethodno navedenoj tezi u prilog ide i činjenica da tekst ove studije sadrži obilje vrlo zanimljivih anegdota. Između ostalog, tako se saznaje da je japanski majstor, najznačajniji za početak jugoslovenskog karatea, Tecuđi Murakami, trenirao čuvenog pevača Elvisa Preslija, ali i egipatskog predsednika Gamala Abdela Namera, koji je morao da prihvati da ponese beli pojas i trenira u istim uslovima kao i članovi njegovog obezbeđenja. Takođe, u poglavljima o karateu značajan deo posvećen je Taidi Kazeu, čuvenom „crvenom karatisti“, kako su ga zvali u Japanu zbog saradnje sa socijalističkom Jugoslavijom, a čija je omiljena srpska pesma bila „Tamo daleko“ i koju je, prema svedočenjima, često znao da zapeva.

Kada je reč o ulozi japanskih borilačkih veština u vojnim strukturama i među organima reda, upečatljiva je informacija da je najistaknutiji majstor džiju-džice u Srbiji, Milan Vukelić, tokom svog radnog veka obučavao kako specijalne jedinice Republike Srpske, tako i obezbeđenje Sadama Huseina, Muamera el Gadafija i Roberta Mugabea. Raspad jugoslovenske države i krvavi ratovi koji su ga pratili ostavili su traga i na pojedine majstore ovih veština u Srbiji. Tako je i vado-rju stil karatea, čiji bi bukvalni prevod bio „put mira“ ili „put prijateljstva“, zajedno sa majstorom Duškom Tadićem, završio na optužničkoj klupi Međunarodnog krivičnog tribunala za bivšu Jugoslaviju u Hagu. Tadić, koji je, pored toga što je bio majstor vado-rju karatea, bio i političar i pripadnik paravojnih snaga tokom rata u Bosni i Hercegovini, osuđen je 1997. godine za ratne zločine. Pomenute zanimljivosti samo su neke od mnogih koje se mogu naći u ovoj knjizi i

koje potvrđuju bogatstvo njenog sadržaja i lakoću komuniciranja sa širom čitalačkom publikom.

Zahvaljujući japanskim borilačkim veštinama, i u najskrovitijim i najruralnijim mestima u Srbiji u 21. veku može se videti japanska zastava, čuti brojanje do deset na japanskom jeziku i svedočiti celokupnom ceremonijalu japanske tradicije i kulture. Put njihovog prihvatanja, ali i prilagođavanja balkanskom nasleđu srpskog društva, na upečatljiv način je prikazan u ovoj knjizi. No, njena možda najznačajnija odlika leži u tome što je autor na ovim stranicama uspešno spojio metodologiju istorijskog istraživanja i sopstveno iskustvo u praktikovanju i bavljenju ovim veštinama. Upravo ta sinteza čini ovu studiju ne samo relevantnim naučnim doprinosom, već i referentnim štivom za razumevanje šireg kulturnog i društvenog značaja japanskih borilačkih veština u Srbiji.

*Ana Radaković*

Радосав Туцовић, ЗЛОЧИН У СЕЛУ СКЕЈА 1941, Београд, Институт за савремену историју, 2025, 172.

Među istraživačima posvećenim proučavanju istorije okupacije i kolaboracije u Srbiji tokom Drugog svetskog rata, dr Radosav Tucović, naučni saradnik Instituta za savremenu istoriju, profilisao se kao autor čija su istraživanja policijskog sistema i represivnog aparata donela nove pristupe i načine sagledavanja rata i okupacije. Njegovi naponi i nastojanja prepoznati su i priznati putem više nagrada i stipendija koje je dobio za svoja istraživanja.

U naučnom radu dr Radosava Tucovića, jedan od logičnih pravaca u nastavku proučavanja funkcionisanja represivnog sistema okupacije jeste i detaljnije proučavanje izvršenja pojedinih zločina, naročito žrtava i posledica koje su zločini prouzrokovali. Ova tema, između ostalog, ima poseban značaj usled rasprava koje nastaju zbog nedovoljno utvrđenih i pouzdanih podataka o stradanjima srpskog naroda u ratovima tokom 20. veka. Okolnosti da su detaljna istraživanja zločina zanemarivana, a broj stradalih često preuveličavan, proizvodile su različite polemike i zapravo doprinosile umanjivanju i nesistematiskom sagledavanju preživljenih tragedija.

U svojim istraživanjima dr Radosav Tucović je kao metodološki uzor i oslonac koristio istoriografske radove koji su presudno uticali na način proučavanja stradanja Jevreja u nacističkoj Nemačkoj tokom Drugog svetskog rata. Na tragu

čije je osnove još tokom 1960-ih postavio Raul Hilberg, dvojica istoričara – Kristofer Brauning i Danijel Jona Goldhagen usredsredili su se na preispitivanje načina na koji su obični ljudi, odnosno obični Nemci, postali i pristali da budu Hitlerovi dobrovoljni dželati u uništenju hiljada i miliona ljudi. Rezultati njihovih istraživanja su zapravo empirijski potvrdili tezu filozofkinje Hane Arent o „banalnosti zla“. Ona je ukazala na okolnost da velike zločine nisu počinili fanatici i sociopate, već obični ljudi pod uticajem ideologije i tumačenja vlasti da je ono u čemu učestvuju normalno, poželjno i očekivano. Prateći ovaj put u svojim istraživanjima, dr Radosav Tucović preispituje načine kako su se pojedini zločini odigrali, koje su posledice imali i koje su okolnosti uticale na izvršitelje da u njima dobrovoljno učestvuju. Upravo da bi se mogla sagledati težina počinjenih zločina neophodno je i dželatima i žrtvama dati ljudska lica i sagledati ih u konkretnim istorijskim okolnostima i ambijentu. Na tim osnovama počiva knjiga dr Radosava Tucovića o zločinu u selu Skela 1941. godine.

Kada sagledamo strukturu knjige, možemo uočiti da je autor, osim uvodnog dela i zaključka, svoj rad precizno koncipirao u šest istraživačkih poglavlja. Svoje izlaganje započinje geografskim, istorijskim i demografskim razvojem sela Skela, zatim njegovim razvojem u periodu između dva svetska rata i analizom opštih okolnosti Drugog svetskog rata i okupacije Srbije 1941. godine, naročito pojave pokreta otpora.

Centralni deo knjige posvećen je opisu zločina u Skeli – partizanskoj zasedi 14. avgusta u kojoj je izvršen prepad na automobil nemačkog 64. rezervnog policijskog bataljona pri čemu su ubijeni jedan oficir i tri podoficira, a automobil zapaljen. Ovaj događaj je inicirao odmazdu koju su izvršili pripadnici istog policijskog bataljona. Tom prilikom su ubijena 42 zatočenika iz logora na Banjici i 14 stanovnika Skele, dok je približno trećina sela zapaljena. Dr Radosav Tucović detaljno rekonstruiše izvršenje ovog zločina i svih događaja povezanih sa njim. Pri tome ukazuje i na važnu okolnost da je pripadnik istog bataljona ubijen 27. jula na putu između Ražane i Valjeva nakon čega je 28. jula za odmazdu streljana 81 osoba na mestu Bukovima. Ovaj prvi zločin pojačao je oštrinu kaznenog postupka ove jedinice i pokrenuo lanac odmazdi po sistemu kolektivne odgovornosti.

Značajnu pažnju autor je posvetio utvrđivanju identiteta i okolnostima stradanja žrtava, kao i ulozi i motivaciji zločinaca. Ono što je od posebnog značaja, a što se često zanemaruje u istraži-

vanjima i sagledavanjima ovakvih događaja jeste istraživanje autora kako je zločin dalje uticao i kakve je posledice imao na život lokalnog stanovništva od demografskog i društvenog uticaja do materijalne štete i promene privrednih okolnosti. Sliku zaokružuje prikaz daljih mera kaznene politike i drugog zločina u selu Skela 1944. godine, kao i pitanje sudskih procesa, izbegavanja odgovornosti, sudbine pojedinaca, zatim i kulture sećanja na ovaj zločin. Uz to je knjiga upotpunjena fotografijama stradalih i izvršilaca, kao i tabelama, kartama i mapama terora.

Osobenost i poseban kvalitet ove knjige čini sposobnost autora da, osim literature koja mu je dala polaznu osnovu, ukrsti i kombinuje veliki broj različitih istorijskih izvora. On koristi arhivsku građu i novinske izveštaje nastale u vreme samog događaja, posleratne prijave ratne štete i svedočenja članova porodice, ali i arhivsku građu nemačkog porekla, pre svega podatke o sastavu i ustrojstvu jedinice koja je zločin izvršila, ali i o sudbini najodgovornijih koji su zločin naredili ili učestvovali u njegovom izvršenju.

Autor se upustio i u istraživanje na terenu, razgovarao je sa potomcima žrtava, proučio karakteristike područja, opisao mesta izvršenja zločina. Time je uspeo da sastavi detaljnu sliku ovog tragičnog događaja i ukaže u kojoj je meri nešto što smo smatrali za poznato i istraženo, zapravo bilo nedovoljno rasvetljeno sa pozicija kritičke historiografije. On je razrešio postojeće protivurečnosti i nejasnoće, utvrdio liniju odgovornosti izvršitelja i tačan broj stradalih.

Značaj monografije dr Radoslava Tucovića leži i u tome što ukazuje da nasuprot težnjama i ambicijama istraživača da se dokažu obradom velikih i složenih tema, upravo se na primerima, kao što je zločin u Skeli, mogu na nivou mikroistorije sistematičnije i jasnije sagledati opšta i šira zbivanja. Zločin u Skeli nije bio ni prvi ni poslednji u tragičnom kolopletu ratnih zbivanja u Srbiji. On je bio deo nemačke represivne strategije, koja će do kraja 1941. u Srbiji, prema nemačkim izvorima, samo u odmazdama odneti preko 20.000 života. U tome je dodatna važnost ovog dela, pošto kao jedinstvena pojava u našoj historiografiji može poslužiti kao uzor za opis i drugih zločina.

Iako je postojao zločinački lanac, ipak je svaki zločin i na svoj način specifičan i mora se posmatrati nezavisno, ali i u skladu sa korpusom događaja. Zločin u Skeli upečatljiv je po prepoznatljivim fotografijama i plakatu „Selo Skela je spaljivanjem sranjeno sa zemljom“. Mada u slučaju ovog zločina nije bilo većeg preispitivanja broja stradalih, kolega Tucović nam je doneo

analizu njihove strukture i ono što je mnogo važnije analizu posledica koje je zločin imao za ceo kraj. Zločinom su redefinisane društvene i privredne uloge i obeležene žigom traume. Svaku žrtvu pri tome vratio je iz bezličnog sveta brojeva u prostor ličnog, porodičnog i društvenog okruženja.

Dr Radosav Tucović nam je ovom knjigom ukazao u kojoj meri sagledavanje jednog zločina mora biti slojevito i višedimenzionalno: od sudbine žrtava i njihovih porodica, preko šireg konteksta ratnih dešavanja, do pitanja odgovornosti onih koji su zločin počinili. Posebno mesto u tom procesu zauzima kultura sećanja pošto način na koji pamtimo zločine govori ne samo o prošlosti, već i o društvu u kojem živimo. Zločin u selu Skela je u velikoj meri postao važan sinonim i simbol otpora i stradanja i time značajan element kolektivnog sećanja i jedan od osnova za izgradnju lokalnog i nacionalnog identiteta. Knjiga Radosava Tucovića pokazuje da je upravo precizno, kritičko i odgovorno istraživanje najpouzdaniji put ka dostojanstvenom sećanju. Ona nas podseća da je zadatak istoričara ne samo da beleži prošlost, već da joj na objektiv i nepristran način vrati ljudsko lice i time omogućujući da tragedije i žrtve ne budu zaboravljene.

*Ljubinka Škodrić*

POLAND AND YUGOSLAVIA IN THE 20TH CENTURY, Editors Bojan Dimitrijević, Agnieszka Skura, Paweł Wawryszuk, Bydgoszcz, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, 2026, 384.

Poslednjih godina, istraživanje političkih, kulturnih i društvenih odnosa između Poljske i Jugoslavije se brzo razvija, što je olakšano saradnjom između akademskih centara u Poljskoj i Srbiji. Primer ovog partnerstva je zajednički istraživački projekat koji od 2013. godine sprovode Institut za istoriju i međunarodne odnose Univerziteta Kazimira Velikog iz Biłgościa (UKW) i Institut za savremenu istoriju (ISI) iz Beograda.

Ova knjiga je rezultat ove saradnje i deveta publikacija u seriji. Ona kombinuje rad istraživača iz Poljske i zemalja koje su nastale nakon raspada Jugoslavije, posebno Srbije i nastavlja dugogodišnju seriju publikacija koju vode UKW i ISI. Sadrži dvadeset šest članaka koji istražuju različite aspekte poljsko-jugoslovenskih odnosa u 20. veku.

Prvi odeljak, „Pre Drugog svetskog rata“, obuhvata šest članaka posvećenih poljsko-jugoslovenskim odnosima u međuratnom periodu i

ranije. Tomaš Jacek Lis (UKW) predstavlja Muhameda Kulenovića, Skenderovog brata, koji je poticao iz porodice bosanskih begova sa niskim prihodima. Autor ističe njegove veze sa Poljskom, posebno tokom studija na Akademiji likovnih umetnosti u Krakovu i njegov kasniji rad u Lubartovu i Lublinu. Milutin Živković (ISI) analizira učešće muslimana iz Stare Raške u Prvom svetskom ratu, prateći njihove sudbine od službe u srpskoj vojsci do borbi u redovima osmanske vojske na Galicijskom frontu. Jaroslav Durka (Univerzitet u Kališu) razmatra ranije neobjavljeni izveštaj poljskog diplomate Tadeuša Grabovskog iz 1924. godine, vredan izvor informacija o Kraljevini SHS u to vreme i ilustraciju percepcije poljskih diplomata o mlađoj Jugoslaviji. Miloš Žikić (ISI) predstavlja izveštaje jugoslovenske vojsne obaveštajne službe iz druge polovine 1930-ih koji procenjuju poljsku vojsku i njen vojni potencijal. Pjotr Goldin (Univerzitet u Kališu) analizira prikaz jugoslovenskog obrazovnog sistema u poljskoj obrazovnoj štampi međuratnog perioda, ukazujući na sličnosti u naporima za modernizaciju obe zemlje. Ilija Kukobat (ISI) razmatra razvoj vazdušnog saobraćaja između Poljske i Jugoslavije, prikazujući faze te saradnje, od prvih veza do osnivanja nacionalnih avio-kompanija LOT i JAT.

Drugi odeljak, „Drugi svetski rat“, sadrži pet članaka o istoriji Poljske i Jugoslavije tokom rata. Tadeuš Volša (UKW) analizira rad eminentnog hrvatskog patologa, profesora Eduarda Miloslavića sa Univerziteta u Zagrebu, koji je aktivno učestvovao u istraživanju Katinskog masakra od 1943. do 1952. godine, doprinoseći saznanjima o njegovom toku i počinocima. Ratimir Milikić (ISI) predstavlja funkcionisanje britanske obaveštajne agencije SOE u Jugoslaviji pre i tokom rata, upoređujući njene aktivnosti sa aktivnostima iste organizacije u okupiranoj Poljskoj. Boris Tomanić (ISI) razmatra koncepte centralnoevropskih i južnoevropskih federacija koje je razvila Velika Britanija tokom rata, uključujući planove za Poljsko-čehoslovačku konfederaciju i Balkansku uniju, koji su imali za cilj da uravnoteže uticaj Sovjetskog Saveza i Nemačke. Radosav Tucović (ISI) upoređuje položaje i aktivnosti viših SS i policijskih rukovodilaca u Generalnom guvernamanu i u okupiranoj Srbiji, analizirajući njihove strukture, zadatke i osoblje u kontekstu nemačke okupacione administracije. Rade Ristanović (ISI) upoređuje poreklo i razvoj poljskog i jugoslovenskog pokreta otpora, ističući sličnosti u njihovoj organizaciji i razlike koje proističu iz različitih političkih i društvenih uslova.